

بررسی تأثیر تسهیلات پرداختی طرح‌های دام، طیور و شیلات بر توسعه بخش کشاورزی استان

مرکزی

*حمیدرضا قاسمی^۱، محمد صالحی^۲

۱. استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، اراک

۲. کارشناس ارشد مدیریت اجرایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک

(دریافت: ۱۳۹۴/۷/۲۱ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۱/۳)

Studying Impact of Financial Payment for Domesticated Animals, Fowl and Fishery Sector on Agricultural Development in Markazi Province

*Hamid Reza Qasemi¹, Mohammad Salehi²

1. Assistant Professor of Public Management Department, Islamic Azad University, Arak Branch, Arak, Iran

2. MSc. in Administrative Management, Islamic Azad University, Arak Branch, Arak, Iran

(Received: 13/Oct/2015

Accepted: 23/Jan/2016)

چکیده:

Abstract: Domesticated animals, fowl, and fishery sector, as one of agricultural subsectors, moreover creating employment, help to economic growth and development, market boom; play an important role in providing food and food security for society. On this base, governments always plan their goals toward supporting and considering this sector. The Agricultural Sector Development Program has been one of the most important government programs for supporting agricultural sector in 2012. This research was conducted in Markazi province with the goal of determining impact of financial payment for agricultural sector development on increasing products, creating employment, percapita consumption, and food security. The research was conducted in two parts; the first using of experimental data and second using questionnaire to gathering data. The research findings show that the financial payments have a positive and significant effect in increasing products, employment, and access to food in terms of financial power. But financial payments have not significant effect on percapita consumption of products, enough food and stable supply of food.

Keywords: Financial Payments, Agricultural Development, Food Security, Rural Product.

JEL: R100, Q22, O33.

بخش دام، طیور و شیلات، به عنوان یکی از زیربخش‌های کشاورزی؛ علاوه بر ایجاد اشتغال، کمک به رشد و توسعه اقتصادی، رونق بازار و ارزآوری برای کشور؛ نقش مهمی در تأمین غذا و امنیت غذایی جامعه ایفاء می‌کند. بر همین اساس دولت‌ها، همواره اهداف خود را در راستای حمایت و توجه به این بخش برنامه‌ریزی می‌کنند. طرح توسعه بخش کشاورزی، یکی از مهمترین طرح‌های حمایتی دولت از بخش کشاورزی در سال ۱۳۹۰ بوده است. این پژوهش با هدف شناسایی و تعیین تأثیر تسهیلات توسعه بخش کشاورزی بر افزایش تولید محصولات، ایجاد اشتغال، سرانه مصرف و امنیت غذایی در استان مرکزی انجام گرفته است. پژوهش در دو بخش مجزا؛ در بخش اول با استفاده از داده‌های تجربی و در بخش دوم با استفاده از پرسش‌نامه صورت پذیرفته است. یافته‌های تحقیق نشان داد که رابطه بین تسهیلات اعطایی و متغیرهای افزایش محصولات، ایجاد اشتغال و دسترسی به غذا از نظر استطاعت مالی، معنی دار و مثبت است، اما بین تسهیلات اعطایی و متغیرهای سرانه مصرف محصولات، کافی بودن غذا و ثبات در عرضه غذا رابطه معناداری وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی: تسهیلات، توسعه بخش کشاورزی، امنیت غذایی، محصولات دامی

طبقه‌بندی JEL: R100، Q22، O33.

۱- مقدمه

جمعیت جهان در حال حاضر بیش از هفت میلیارد نفر است و انتظار می‌رود تا سال ۲۰۲۰، این رقم به ۹ میلیارد نفر برسد. در پی این افزایش بی‌رویه و شتابان جمعیت، به خصوص در کشورهای جهان سوم، تقاضا برای مواد غذایی اولیه از قبیل گندم، گوشت و محصولات لبنی نیز در حال افزایش است. اما متأسفانه در مقابل رشد تصاعدی جمعیت انسان، تولید غذا با رشد خطی افزایش می‌یابد؛ به علاوه اینکه زمین، آب، انرژی و منابع زیستی که برای کشاورزی جنبه حیاتی دارند همچنان رو به زوال است. بدیهی است که فشار رشد جمعیت و کاهش منابع طبیعی، مسئله تأمین غذا و امنیت غذایی را در آینده بیش از پیش تهدید خواهد کرد.

بر این اساس بخش کشاورزی به عنوان یکی از مهمترین و کارآمدترین بخش‌ها در افزایش ضریب امنیت غذایی و کاهش فقر در جوامع مورد توجه دولت‌ها و سیاست‌گذاران قرار گرفته است به گونه‌ای که دولت‌ها اهداف خود را در راستای حمایت و توجه به بخش کشاورزی و بهره‌گیری از مجموعه امکانات بالقوه و بالفعل موجود، به منظور تأمین نیازهای ضروری غذایی و در نهایت تأمین امنیت غذایی برنامه‌ریزی می‌کنند. یکی از مهمترین این حمایت‌ها، اعطای تسهیلات به بهره‌برداران و متقاضیان بخش کشاورزی توسط دولت و هدایت جریان نقدینگی به سمت فعالیت‌های تولیدی و به تبع آن افزایش تولیدات در این بخش می‌باشد.

از سوی دیگر، از آنجا که تولیدات دامی حدود ۳۰ درصد از ارزش افزوده بخش کشاورزی و بیش از ۴/۵ درصد از تولید ناخالص ملی را به خود اختصاص داده؛ بنابراین این زیربخش نقش مهمی در تأمین غذا و امنیت غذایی جامعه دارد. توسعه این زیربخش نه تنها سبب افزایش تولیدات دام، طیور و شیلات می‌گردد بلکه ضمن ایجاد اشتغال و کمک به رشد اقتصادی کشور، به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و تأمین پروتئین مورد نیاز جامعه کمک خواهد کرد.

دولت در قالب برنامه‌های توسعه پنج ساله، تسهیلات قابل توجهی را تاکنون برای توسعه روستایی و کشاورزی در قالب پروژه‌های دام، طیور و شیلات به مناطق روستایی تزریق کرده است، اما مشخص نیست که این اقدام به عنوان یک سیاست توسعه‌ای چه تأثیر مشخصی بر توسعه مناطق روستایی داشته است. از آنجا که این اقدام مستقیماً با امنیت غذایی و توسعه ظرفیت‌های تولیدی روستایی ارتباط دارد، مسئله اصلی این است که پرداخت این تسهیلات آیا موجب توسعه ظرفیت

تولیدی کشاورزی و به دنبال آن بهبود امنیت غذایی در مناطق مورد نظر شده است؟

۲- تاریخچه مطالعاتی

با توجه به اینکه تسهیلات مورد نظر برای اولین بار در سال ۹۱ به متقاضیان اعطاء گردیده است، تاکنون تحقیقات جامع و قابل استنادی در این زمینه صورت نگرفته است اما می‌توان سابقه موجود در موضوعات مشابه را مورد بررسی قرار داد. در یکی از جدیدترین تحقیقات انجام گرفته توسط مرزبانی و همکاران (۱۳۹۰)، نقش تسهیلات اعطایی در میزان اشتغال زایی در کسب و کارهای کوچک و متوسط بخش کشاورزی، مورد بررسی قرار گرفته و مشخص شد میزان تسهیلات پرداختی و تعداد طرح‌های پذیرفته شده در اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی تأثیر داشته‌اند.

فعالیت و خارقانی با بررسی تأثیر وام‌های خرد بر اشتغال؛ با توجه به عواملی نظیر جنسیت، بخش اقتصادی و محل سکونت نشان دادند که اعتبارات خرد بر روی ایجاد "اشتغال با دستمزد و حقوق" بی‌تأثیر است و بر ایجاد اشتغال "بدون دستمزد و حقوق" تأثیر بسیار اندکی دارد (فعالیت و خارقانی، ۱۳۹۰: ۲۲). طیبی و همکاران به بررسی تأثیر تسهیلات بانکی بر اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصادی ایران پرداخته و بیان کردند عرضه تسهیلات بانکی به بخش کشاورزی نه تنها فرصت‌های شغلی ایجاد نکرده است، بلکه به تخریب شغل منجر شده است که می‌تواند به دلیل نوسان در ارائه تسهیلات به بخش کشاورزی با توجه به شرایط اقتصادی کشور باشد. با این حال عملکرد نظام بانکی کشور در بخش کشاورزی تأثیر بیشتری را نسبت به بخش صنعت داشته است (طیبی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۳-۱).

خسروی با بررسی رابطه توزیع اعتبارات بانکی با متغیرهای عمده اقتصادی و اجتماعی بخش کشاورزی و پی بردن به تأثیر مثبت تسهیلات بر تولید، پیشنهاداتی در مورد افزایش سطح آگاهی و مهارت کشاورزان، افزایش سهم تسهیلات بخش کشاورزی و البته توأم با تعدیل و تجدیدنظر در نرخ سود این تسهیلات ارائه کرد (خسروی، ۱۳۸۹: ۱۶۳-۱۵۵).

در پژوهشی دیگر لزگی و همکارانش، به بررسی و تحلیل میزان اثربخشی تسهیلات اعطایی شبکه بانکی استان قزوین بر رشد بخش‌های عمده اقتصادی، پرداختند (لزگی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۲-۷۳).

قربانی با برآورد اثر اعتبارات بانکی و بودجه دولتی بر

کشاورزی حاصل شود (آیانوال، ۲۰۰۴: ۹۰-۸۵).
 بابا و همکارانش تحقیقی در هند درباره تأثیر سرمایه‌گذاری دولتی بر رشد و توسعه روستایی انجام دادند. این تحقیق که از داده‌های تجربی استفاده کرده است نشان داد که نرخ رشد سرمایه‌گذاری عمومی در طول سال‌های مورد بررسی کاهش یافته است و بیشترین کاهش مربوط به آبیاری‌های خرد است (بابا و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۵۸-۱۳۵).

در سال ۲۰۱۲ تحقیقی توسط اوگوو و هچیتورو درباره انواع استراتژی‌های توسعه روستایی در بخش کشاورزی در یک دوره سی ساله انجام شد. این تحقیق، تأثیر این استراتژی‌ها را بر امنیت غذایی، تأمین مواد خام برای صنایع، تأمین بازار، اشتغال، بهبود پس‌انداز برای سرمایه‌گذاری در کشاورزی را مورد مطالعه قرار داده است (اوگوو و هچیتورو، ۲۰۱۲: ۵۹-۵۱).

تحقیق دیگری در کشور فیلیپین درباره تأثیر زیرساخت‌ها بر بهره‌وری کشاورزی صورت گرفت. نتیجه حاصل حاکی از این است که پرداخت تسهیلات دولتی به زیرساخت‌های روستایی به عنوان یک سیاست خاص بخش کشاورزی و اجرای مؤثر این سیاست‌ها با هیچ جایگزینی قابل مقایسه و معاوضه نیست (لاتنو، ۲۰۱۲: ۱۱).

در تحقیقی که توسط دانشگاه باپتیست هونگ کونگ انجام شد با استفاده از داده‌های ملی و استانی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۱، اهمیت تأثیر هزینه‌های دولتی روستایی بر سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی چین بررسی شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که نه تنها ویژگی‌های مناطق روستایی خود بر رفتار مولد روستاییان تأثیر می‌گذارد، بلکه سرمایه‌گذاری دولتی در روستا در زمینه‌هایی چون حمل و نقل، مخابرات، زیرساخت‌های انرژی و مهندسی آب تأثیر ویژه‌ای دارد (یون، ۲۰۱۳: ۳).

۳- مبانی نظری و فرضیه‌های تحقیق

در بخش کشاورزی اعتبارات یکی از اساسی‌ترین و مهمترین نهاده‌های مورد نیاز جهت تولیدات کشاورزی است. بسیاری از اقتصاددانان بهره‌وری پایین کشاورزی در کشورهای در حال توسعه را به سطح پایین تکنولوژی و عدم وجود اعتبارات کافی در این کشورها نسبت داده‌اند (لئونارد و همکاران، ۲۰۰۶: ۵۳۹). باور کلی بر این است که اعتبارات یک عامل کلیدی در مدرنیزه کردن کشاورزی می‌باشد که نه تنها محدودیت‌های محلی را برطرف می‌سازد بلکه می‌تواند انگیزه‌هایی برای پذیرش تکنولوژی جدید به‌وجود آورد. اعطای اعتبارات موجب

تولیدات بخش کشاورزی، به این نتیجه دست یافت که تأثیر رابطه میان تسهیلات بانکی و اشتغال، بر میزان تولیدات بخش کشاورزی مثبت می‌باشد (قربانی، ۱۳۸۶: ۱۴۵-۱۳۰).

بلالی و خلیلیان نیز تأثیر سرمایه‌گذاری بر اشتغال‌زایی و تقاضای نیروی کار در بخش کشاورزی ایران را مورد مطالعه قرار داده و بیان کردند که سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی رابطه مستقیمی با اشتغال در این بخش دارد. به عبارت دیگر ساختار بخش کشاورزی در دوره مورد مطالعه چنان شکل یافته که سرمایه‌گذاری در آن مکمل نیروی کار بوده و باعث افزایش تقاضای نیروی کار و به تبع آن افزایش اشتغال شده است (بلالی و خلیلیان، ۱۳۸۲: ۱۳۶-۱۱۷).

لطفی و احمدزاده تأثیر تسهیلات اعطایی از سوی بانک‌های تخصصی به بخش کشاورزی بر ارزش افزوده بخش کشاورزی را مورد بررسی قرار داده‌اند. آنها تحقیق را در قالب مدل خطی چند منظوره با استفاده از روش OLS با بهره‌گیری از نرم‌افزار Eviews انجام داده و اعلام کردند حمایت‌های مالی از بخش کشاورزی باعث افزایش ارزش افزوده این بخش می‌شود (لطفی و احمدزاده، ۱۳۸۲: ۱۵-۱).

در تحقیق آقانسیری با عنوان «مروری بر روند سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در چهار برنامه توسعه کشور» تلاش شده است تا به بررسی روند تشکیل سرمایه و تأمین مالی بخش کشاورزی طی برنامه‌های توسعه پرداخته شود. در این راستا از داده‌های اعتبارات عمرانی و مانده تسهیلات اعطایی نظام بانکی به بخش کشاورزی در طول چهار برنامه توسعه استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که هر چه در سال‌های اخیر تزریق منابع مالی به بخش کشاورزی بسیاری از نیازهای مالی بخش را مرتفع کرده است اما به تدریج با تأمین مالی زیرساخت‌های مورد نیاز بخش و انباشت سرمایه و نیز عدم تغییر قابل توجه در مدیریت و فناوری بخش، نرخ بازدهی سرمایه با کاهش قابل ملاحظه‌ای مواجه گردیده است (آقانسیری، ۱۳۹۱: ۷۸-۶۱).

در تحقیقی که در سال ۲۰۰۴ در کشور نیجریه انجام شد مشارکت دولت‌های محلی در پروژه‌های کشاورزی، به عنوان یک استراتژی توسعه روستایی بررسی شده است. نتایج تجزیه و تحلیل‌ها نشان می‌دهند که سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی استعداد بالایی برای بهبود درآمد روستاییان و نیز دولت‌های محلی دارد. نرخ بازگشت سرمایه ۵۲/۷ درصد و بالاتر از نرخ بهره رایج است. البته اگر تخصیص اعتبارات بهبود می‌یافت، انتظار می‌رفت که عملکرد بهتری از پروژه‌های

بخش باید شناسایی شود. این راهبردها عبارتند از: تثبیت عرضه محصولات تولیدی بخش، تثبیت تقاضای محصولات تولیدی بخش، تثبیت قیمت محصولات تولیدی بخش، تثبیت درآمد تولیدکنندگان بخش، تنظیم بازار، تشویق تولید، تشویق صادرات، محدودیت تولید، تشویق یا محدود نمودن استفاده از نهاده‌های بخصوص، تشویق سرمایه‌گذاری، تشویق فرایند تعدیل ساختاری، توسعه پایدار.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود دولت برای دخالت در بخش کشاورزی می‌تواند راهبردهای متفاوت و حتی گاه متناقضی را به صورت همزمان دنبال نماید. طبیعی است در چنین شرایطی سیاست‌گذار به جای استفاده از یک ابزار حمایتی از مجموعه‌ای از این ابزارها در قالب یک سبد حمایتی استفاده خواهد نمود. استفاده از چنین سبدهایی امروزه در تمامی کشورهایی که بیشترین حمایت ممکن از بخش کشاورزی را به عمل می‌آورند، کاملاً متداول است (ثاقب، ۱۳۸۴: ۱۷۶-۱۵۳).

توسعه توان تولید و ایجاد ظرفیت‌های بیشتر اشتغال در بخش کشاورزی؛ دو مورد از اهداف مهم کارگروه توسعه بخش کشاورزی بوده است، لذا فرضیه‌های اول و دوم در ارتباط با این موضوع مطرح می‌شود. سرانه مصرف مواد غذایی مخصوصاً مواد پروتئینی و محصولات دامی؛ از جمله پارامترهای مهمی است که اطلاع از وضعیت آن همیشه مورد توجه متخصصین امر بوده است، لذا بررسی این پارامتر در فرضیه سوم گنجانده شده است. در سه فرضیه آخر نیز (فرضیه چهارم تا ششم)؛ امنیت غذایی بر اساس شاخص‌های مطرح آن نظیر میزان در دسترس و موجود بودن غذا، کافی بودن مواد غذایی از نظر تنوع و کیفیت، ثبات و پایداری در عرضه غذا تفکیک و مورد بررسی قرار گرفته است. بنابراین، این تحقیق دارای شش فرضیه اصلی به شرح زیر می‌باشد:

فرضیه اول: اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، تأثیر معنی‌داری بر توسعه محصولات این بخش داشته است.

فرضیه دوم: اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، تأثیر معنی‌داری در اشتغال این بخش داشته است.

فرضیه سوم: پرداخت تسهیلات کارگروه توسعه بخش کشاورزی اثر معنی‌داری بر سرانه و الگوی مصرف تولیدات دامی داشته است.

فرضیه چهارم: پرداخت تسهیلات کارگروه توسعه بخش

بهره‌برداری هرچه مؤثرتر از عوامل تولید از طریق مصرف و کاربرد نهاده‌های جدید می‌شود و این امر بدان معناست که میزان بهره‌وری نهاده‌های موجود را به مراتب افزایش می‌دهد (مرزبانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱). بنابراین تأکید زیادی بر سرمایه‌گذاری و سیاست‌های حمایتی دولت‌ها به منظور تغییر و تحول کشاورزی وجود دارد. اعطای وام‌های کم‌بهره و زودبازده یکی از این سیاست‌های حمایتی بوده است که در چند سال اخیر در ایران به شدت مورد توجه قرار گرفته است.

تاکنون توجیهات فراوانی درباره ضرورت دخالت دولت‌ها در بخش کشاورزی ارائه شده که در اینجا به تعدادی از آنها اشاره می‌شود.

الف) توجیه سنتی: بسیاری با این توضیح که محصولات تولید شده در این بخش اساسی هستند، حمایت از بخش را ضروری می‌دانند؛ به عبارت دیگر با توجه به اینکه بسیاری از محصولات کشاورزی قوت اصلی مردم بوده و در تأمین غذای آنان و نهایتاً در امنیت غذایی جامعه نقش اصلی دارد، لذا حمایت از آن اجتناب‌ناپذیر و ضروری است.

ب) توجیه براساس بی‌ثباتی بخش: بخش کشاورزی ماهیتاً قادر نیست مقدار عرضه محصولات تولیدی خود را بر حسب نوسانات کوتاه مدت بازار تنظیم نماید، بدیهی است که این امر می‌تواند موجب بی‌ثباتی در بخش گردد. لذا دولت برای ایجاد ثبات در بخش کشاورزی، ناگزیر به مداخله در بازار این محصولات است.

پ) توجیه بر اساس مزیت نسبی و ساختاری: بسیاری از اقتصاددانان کشاورزی اعتقاد دارند که انتقال از یک اقتصاد مبتنی بر روابط کشاورزی به یک اقتصاد مبتنی بر صنعت مستلزم استفاده از سیاست‌های حمایت‌گرایی است، چرا که تغییر تکنولوژی و گسترش سرمایه همزمان منجر به افزایش کارایی اقتصادی بخش‌ها و درآمد افراد می‌شود. از آنجا که کارایی در بخش صنعت به طور نسبی از بخش کشاورزی بیشتر است و بر اساس قانون رابرت انگل افزایش درآمد سبب می‌گردد سهم کمتری از درآمد صرف مواد غذایی شود، بنابراین می‌توان گفت رابطه مبادله به زیان بخش کشاورزی تغییر کرده و سهم این بخش در تولید ناخالص ملی و مزیت نسبی کاهش می‌یابد. طبعاً در چنین شرایطی لازم است از تولیدکنندگان داخلی بخش کشاورزی در مقابل کاهش درآمد حمایت شود (پرویزیان و کریمی‌تبار، ۱۳۸۳: ۱۶۲-۱۲۷).

برای درک چرایی و چگونگی استفاده از ابزارهای حمایتی در بخش کشاورزی، راهبردهای دولت برای دخالت در این

تشکیل شده که در بخش توصیفی سؤالاتی در مورد مولفه‌های (جنسیت، سن، تحصیلات و میزان درآمد) و در بخش پژوهشی ۱۶ سؤال مطرح شده که سؤالات ۱ الی ۶ برای موجود بودن غذا، سؤالات ۷ الی ۱۲ برای کافی بودن غذا از لحاظ کیفیت و تنوع و سؤالات ۱۳ الی ۱۶ برای پایداری و ثبات در عرضه غذا طرح شده است. پاسخ‌ها نیز بر اساس طیف پنج گزینه ای لیکرت؛ به صورت کاملاً موافقم - موافقم - نظری ندارم - مخالفم و کاملاً مخالفم آورده شده که به هر گزینه به ترتیب از نمره ۵ تا ۱ تعلق می‌گیرد.

پرسش‌نامه مورد استفاده در این پروژه بر اساس پرسش‌نامه استاندارد^۱ HFIAS طراحی شده است. HFIAS (مقیاس اندازه‌گیری دسترسی نامانی غذایی خانوار) مجموعه‌ای از پرسش‌ها با کلمات مناسب برای تمام جهان جهت سنجش امنیت غذایی خانوار می‌باشد. به این ترتیب، مقیاس اندازه‌گیری دسترسی نامانی غذایی خانوار در این پرسش‌نامه مبتنی بر آن است که تجربه نامانی غذایی واکنش‌های قابل پیش‌بینی را درون خانوار به وجود می‌آورد که می‌توان آنها را اندازه‌گیری کرد.

در این روش به طور مستقیم از پاسخ دهندگان سؤالاتی نظیر نگرانی در مورد دسترسی به غذا از نظر استطاعت مالی، ذخایر غذایی خانوار و همچنین دریافت غذای ناکافی از نظر کیفی و کمی پرسیده و با استفاده از اطلاعات به دست آمده از پرسش‌نامه و تفسیر آنها، نامانی و یا امنیت غذایی در جامعه مورد نظر، تعیین می‌گردد.

ج) روایی پرسش‌نامه: در این تحقیق به منظور بررسی روایی پرسش‌نامه از روش منطقی و از شاخه محتوایی استفاده شده است. در این حالت کمیّت و کیفیت سؤالات از نظر خبرگان مورد بررسی قرار می‌گیرد. به منظور بررسی روایی ابتدا پرسش‌نامه اولیه تحقیق طراحی گردید و به رویت اساتید راهنما و مشاور رسید، پس از انجام اقدامات اصلاحی پرسش‌نامه در مرحله بعد به تعداد ۳۰ عدد در بین جامعه آماری تحقیق توزیع شد و نظرات پاسخ دهندگان در مورد سؤالات طراحی شده اخذ گردید. در نهایت پرسش‌نامه نهایی به منظور توزیع در مقیاس وسیع‌تر طراحی شده است.

د) پایایی پرسش‌نامه: در این تحقیق در بخش تأیید پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است، فرمول معیار آلفا به صورت زیر است:

کشاورزی بر دسترسی و موجود بودن مواد غذایی، تأثیر معنی‌داری داشته است.

فرضیه پنجم: پرداخت تسهیلات کارگروه بخش کشاورزی بر میزان کافی بودن مواد غذایی از نظر تنوع و کیفیت، تأثیر معنی‌داری داشته است.

فرضیه ششم: پرداخت تسهیلات کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر پایداری و تداوم در عرضه مواد غذایی، تأثیر معنی‌داری داشته است.

۴- مواد و روش‌ها

این تحقیق از نظر هدف، پژوهشی کاربردی محسوب می‌شود. زیرا تلاش می‌شود که در پایان پژوهش راهکارهایی در راستای موضوع مورد بررسی و نتایج به دست آمده برای جامعه آماری مورد بررسی ارائه گردد. از سوی دیگر با توجه به این مطلب که در این پژوهش به بررسی تأثیر تسهیلات پرداختی کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر طرح‌های دام، طیور و شیلات استان مرکزی پرداخته خواهد شد این پژوهش را می‌توان در دسته تحقیق‌های علیّی قرار داد.

الف) روش‌های گردآوری داده‌ها: برای فرضیات اول تا سوم از داده‌های تجربی استفاده شده است. داده‌های مربوط به سوابق گذشته، مطالعه اسناد و مدارک بر اساس عملکردهای گذشته برای این منظور جمع‌آوری شد. در نهایت برای بررسی فرضیات چهارم، پنجم و ششم از روش میدانی استفاده شده است.

ب) ابزار گردآوری داده‌ها: در این پژوهش برای گردآوری داده‌های مورد نیاز محقق در دو مرحله کار جمع‌آوری داده‌ها را انجام داده است. در راستای بررسی فرضیه‌های اول تا سوم (بررسی تأثیر تسهیلات پرداختی کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر طرح‌های دام، طیور و شیلات استان مرکزی) گردآوری داده‌های مورد نیاز تحقیق، با استفاده از اطلاعات موجود سازمان جهاد کشاورزی استان مرکزی، معاونت بهبود تولیدات دامی سازمان، مدیریت‌های تخصصی دام، طیور و شیلات، سالنامه‌های آماری سازمان و بانک کشاورزی صورت پذیرفته است. در این زمینه از راهنمایی‌های کارشناسان جهاد کشاورزی استان مرکزی نیز بهره گرفته شده است (داده‌های تجربی). در مرحله دوم به منظور آزمون فرضیه‌های چهارم، پنجم و ششم از پرسش‌نامه استفاده شده است. پرسش‌نامه طراحی شده از دو بخش سؤالات توصیفی و سؤالات پژوهش

نفر می‌باشد که پس از توزیع پرسش‌نامه با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، نهایتاً تعداد ۳۹۱ پرسش‌نامه کامل شده است.

ز) روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: در این پژوهش به منظور بررسی فرضیه‌های اول تا سوم از روش همبستگی و رگرسیون خطی؛ و در مرحله دوم به منظور آزمون فرضیه‌های چهارم تا ششم از آزمون t (آزمون میانگین یک جامعه) استفاده شده است.

۵- یافته‌ها

ابتدا به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. در این آزمون هرگاه سطح معناداری کمتر از ۵٪ باشد فرض صفر در سطح ۹۵٪ اطمینان رد می‌شود.

جدول ۲. آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (نرمال بودن متغیر وابسته)

تولیدات	سرانه مصرف	اشتغال	
تعداد	۱۲	۳۰	۱۸
میانگین	۲۴/۶۶۷۵	۲۵/۹	۱/۷۵۰۶۳
انحراف معیار	۳۲/۵۲۴۶۵	۵/۲۹۷۰۶۱	۲/۹۲۱۹۹۳
قدرمطلق بیشترین انحراف معیار	۰/۳۲۷	۰/۳۱۲	۰/۲۸۶
بیشترین انحراف مثبت	۰/۳۲۷	۰/۳۰۰	۰/۲۸۶
بیشترین انحراف منفی	-۰/۳۳۲	-۰/۳۱۲	-۰/۲۷۵
کولموگروف-اسمیرنوف	۱/۱۳۲	۱/۵۱۱	۱/۲۱۲
سطح معنی‌داری	۰/۱۵۴	۰/۰۵۶	۰/۱۰۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس مقادیر ارائه شده در جدول شماره ۲ از آنجایی که مقادیر سطح معناداری متغیرهای اشتغال، سرانه مصرف و تولیدات بیشتر از ۵٪ است بنابراین فرض صفر یعنی نرمال بودن متغیرهای وابسته تأیید می‌شود. بنابراین می‌توانیم با توجه به نرمال بودن داده‌ها، در ادامه برای بررسی رابطه بین متغیر ثابت با سایر متغیرهای وابسته، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده کنیم.

(۱)

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum s_i^2}{s_{sum}^2} \right)$$

که در آن s_i^2 واریانس سؤال i ام و s_{sum}^2 واریانس مجموع سؤالات است، k تعداد سؤالات پرسش‌نامه است. در این تحقیق به منظور سنجش و اندازه‌گیری پایایی در مراحل اولیه تحقیق نسبت به جمع‌آوری اطلاعات از ۳۰ پرسش‌نامه اقدام گردید، سپس برای تعیین اعتبار از نرم‌افزار SPSS استفاده شد و مقدار ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده در جدول شماره ۱ مشخص شده است.

جدول ۱. ضرایب آلفا کرونباخ

شاخص‌ها	شماره سؤالات	آلفای کرونباخ
دسترسی به غذا	سؤالات ۱ الی ۶	۰/۸۹۹
کافی بودن غذا	سؤالات ۷ الی ۱۲	۰/۸۳۵
پایداری و ثبات در عرضه غذا	سؤالات ۱۳ الی ۱۶	۰/۸۰۱
کل سؤالات پرسش‌نامه		۰/۸۲۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

با توجه به اینکه ضریب آلفا بیشتر از ۰/۷ می‌باشد پایایی مورد تأیید است.

۵) جامعه آماری: جامعه آماری این تحقیق برای بررسی فرضیات اول تا سوم، اطلاعات موجود در سازمان جهاد کشاورزی، سرپرستی و شعب بانک کشاورزی استان می‌باشد، به علاوه به منظور آزمون فرضیه‌های چهارم تا ششم جامعه آماری شامل طیف دریافت کنندگان یا متقاضیان تسهیلات توسعه بخش کشاورزی در کلیه شهرستان‌های استان مرکزی بوده و در واقع یک جامعه آماری نامحدود، تلقی می‌گردد. (و) تعیین حجم نمونه و روش نمونه‌گیری: به منظور تعیین حجم نمونه برای بررسی فرضیات چهارم و پنجم از فرمول کوکران استفاده شده است:

(۲)

$$N = \frac{z^2 \alpha / 2 \times \delta^2}{\epsilon^2}$$

N = حجم نمونه آماری

Z = مقدار متغیر نرمال متناظر با سطح اطمینان مورد نظر برای فاصله اطمینان ۹۵٪ که برابر ۱/۹۶ می‌باشد.

σ = انحراف معیار که برابر با (۰/۵) در نظر گرفته شده است.

ϵ = مقدار دقت در نظر گرفته شده که برابر (۰/۰۵) می‌باشد.

نمونه آماری به دست آمده به وسیله رابطه شماره ۲ برابر با ۳۸۴

برابر با ۰/۷۱۸ است این عدد در سطح خطای ۰/۰۵ شدت رابطه بین دو متغیر را نشان می‌دهد.

جدول ۴. ضریب همبستگی، ضریب تعیین بین دو متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و توسعه محصولات این بخش

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار تخمین
۱	۰/۷۱۸	۰/۵۱۶	۰/۴۸۶	۲۰۹۵/۱۱۳۴۵

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۵ نشان دهنده تحلیل واریانس بین متغیر تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، به عنوان متغیر مستقل و توسعه محصولات به عنوان متغیر وابسته می‌باشد، طبق این خروجی، معنی‌داری کلی مدل رگرسیون توسط جدول ANOVA و از طریق فرضیه‌های آماری آزمون می‌شود.

با توجه به اینکه سطح معناداری کمتر از پنج درصد می‌باشد، فرض خطی بودن رابطه بین دو متغیر تأیید می‌گردد. با این حال دنبال پیدا کردن این رابطه می‌رویم. نحوه داوری به این صورت است که اگر مقدار t در ناحیه رد قرار گیرد فرض صفر رد می‌شود. در مدل اول مقادیر سطح معناداری t برای متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، بر توسعه محصولات کوچکتر از ۵٪ می‌باشد ($\text{sig} < 0.05$) بنابراین آزمون تساوی ضریب رگرسیون و مقدار ثابت، برابر صفر رد می‌شود، که این مسئله نشان می‌دهد اثر متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، بر توسعه محصولات معنادار است و مدل رگرسیون خطی به شرح زیر می‌باشد:

$$y = 442/048 + 0/026X_1$$

۵-۱- آزمون فرضیه اول

"اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، تأثیر معنی‌داری بر توسعه محصولات این بخش داشته است."

جدول ۳. ضریب همبستگی بین دو متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و توسعه محصولات این بخش

تسهیلات	ضریب همبستگی پیرسون	تولیدات
۰/۷۱۸	سطح معناداری	
۰/۰۰۱	تعداد داده‌ها	
18		

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۳ به ترتیب ضریب همبستگی، سطح معنی‌داری و تعداد داده‌ها را ارائه می‌نماید که طبق آن، ضریب همبستگی پیرسون بین اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و توسعه محصولات این بخش برابر با ۰/۷۱۸ است. که در سطح خطای ۰/۰۵ رابطه بین دو متغیر را نشان می‌دهد، و با توجه به خروجی‌های نرم‌افزار SPSS، (جدول) از آنجا که سطح معناداری اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و توسعه محصولات این بخش کوچکتر از ۰/۰۵ است، رابطه بین این متغیر و توسعه محصولات این بخش تأیید می‌شود.

جدول شماره ۴ مقدار ضریب همبستگی بین اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و توسعه محصولات این بخش را نشان می‌دهد، که این میزان برابر ۰/۷۱۸ می‌باشد. میزان ضریب تعیین ۰/۵۱۶ است. که این عدد حاکی از این مطلب است که حدوداً ۵۲ درصد تغییرات متغیر توسعه محصولات توسط متغیر مستقل پوشش داده شده و تبیین می‌شود. همبستگی پیرسون بین دو متغیر

جدول ۵. تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA)

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی‌داری (sig)
۱	۷/۴۹۱۷	۱	۷/۴۹۱۷	۱۷/۰۷۶	۰/۰۰۱
	۷/۰۲۳۷	۱۶	۴۳۸۹۵۰۰/۳۸۸		
	۱۸/۴۵۱	۱۷			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۶. ضرایب معادله رگرسیون بین متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و توسعه محصولات این بخش

سطح معنی‌داری (sig)	t آماره	ضرایب استاندارد نشده		مدل	
		Beta	خطای استاندارد	B	عرض از مبدأ
۰/۴۶۲	۰/۷۵۳		۵۸۶/۶۸۰	۴۴۲/۰۴۸	
۰/۰۰۱	۴/۱۳۱	۰/۶۱۸	۰/۰۰۶	۰/۰۲۶	X _۱ اعطای تسهیلات

مأخذ: یافته‌های تحقیق

میزان ضریب تعیین ۰/۸۱۷ است. که این عدد حاکی از این مطلب است که حدوداً ۸۲ درصد تغییرات متغیر اشتغال توسط متغیر مستقل پوشش داده شده و تبیین می‌شود. همبستگی پیرسون بین دو متغیر برابر با ۰/۹۰۴ است. این عدد در سطح خطای ۰/۰۵ شدت رابطه بین دو متغیر را نشان می‌دهد.

جدول ۹. تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA)

سطح معنی‌داری (sig)	F آماره	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	مدل
۰/۰۰۰	۱۲۴/۹۶۶	۶۶۴۷۶/۰۴۲	۱	۶۶۴۷۶/۰۴۲	رگرسیون
		۵۳۱۷/۹۵۲	۲۸	۱۴۸۹۴/۶۵۸	مجموع مربعات خطا
			۲۹	۸۱۳۷۰/۷۰۰	کل

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۹ نشان دهنده تحلیل واریانس بین متغیر تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، به عنوان متغیر مستقل و اشتغال به عنوان متغیر وابسته می‌باشد. طبق این خروجی، معنی‌داری کلی مدل رگرسیون توسط جدول ANOVA و از طریق فرضیه‌های آماری آزمون می‌شود.

با توجه به اینکه سطح معناداری کمتر از پنج درصد می‌باشد، فرض خطی بودن رابطه بین دو متغیر تأیید می‌گردد. با این حال دنبال پیدا کردن این رابطه می‌رویم:

در جدول شماره ۱۰ نحوه داوری به این صورت است که اگر مقدار t در ناحیه رد قرار گیرد فرض صفر رد می‌شود. در مدل اول مقادیر سطح معناداری t برای اثر متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، بر اشتغال کوچکتر از ۵٪ می‌باشد (sig < 0.05). بنابراین آزمون تساوی ضریب رگرسیون و مقدار ثابت، برابر صفر رد می‌شود، که این مسئله نشان می‌دهد اثر متغیر اعطای تسهیلات توسعه

۵-۲- آزمون فرضیه دوم

"اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، تأثیر معنی‌داری بر اشتغال داشته است."

جدول ۷. ضریب همبستگی و سطح معنی‌داری و تعداد داده‌ها بین دو متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و توسعه محصولات این بخش

تسهیلات	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری	تعداد داده‌ها
۰/۹۰۴		۰/۰۰۰	۳۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۷ به ترتیب ضریب همبستگی، سطح معنی‌داری و تعداد داده‌ها را ارائه می‌نماید که طبق آن، ضریب همبستگی پیرسون بین اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و اشتغال برابر با ۰/۹۰۴ است که در سطح خطای ۰/۰۵ رابطه بین دو متغیر را نشان می‌دهد، و با توجه به خروجی‌های نرم‌افزار SPSS، (جدول) از آنجا که سطح معناداری اثر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و اشتغال کوچکتر از ۰/۰۵ است، رابطه بین این متغیر و اشتغال بخش تأیید می‌شود.

جدول ۸. ضریب همبستگی، ضریب تعیین بین دو متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و اشتغال

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار تخمین
۱	۰/۹۰۴	۰/۸۱۷	۰/۸۱۰	۲۳/۰۶۴۰۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۸ مقدار ضریب همبستگی بین اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و اشتغال را نشان می‌دهد، که این میزان برابر ۰/۹۰۴ می‌باشد.

یافت نشد، از آوردن سایر جداول مربوط به رگرسیون خودداری می‌شود.

جهت آزمون فرض نرمال بودن داده‌های فرضیه‌های چهارم تا ششم، از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. در این آزمون هرگاه سطح معناداری کمتر از ۵٪ باشد فرض صفر در سطح ۹۵٪ اطمینان رد می‌شود.

بر اساس مقادیر ارائه شده در جدول شماره ۱۲ از آنجایی که مقادیر سطح معناداری متغیرهای دسترسی به غذا، کافی بودن غذا و ثبات در عرضه غذا، کمتر از ۵٪ است؛ بنابراین فرض صفر یعنی نرمال بودن متغیرهای وابسته در سطح ۹۵٪ اطمینان رد می‌شود. بنابراین می‌توانیم بگوییم توزیع داده‌ها نرمال نیست.

جدول ۱۲. آزمون کولموگروف -اسمیرنوف (نرمال بودن متغیر وابسته)

تعداد	دسترسی به غذا	کافی بودن غذا	ثبات در عرضه غذا
۳۹۱	۳۹۱	۳۹۱	۳۹۱
۳/۵۰۲۱	۲/۴۹۸۷	۰/۳۶۵۷	۰/۳۶۵۷
۰/۷۹۴۵۲	۰/۸۰۹۰۹	۰/۹۲۷۲۶	۰/۹۲۷۲۶
۰/۲۲۴	۰/۱۳۶	۰/۱۵۷	۰/۱۵۷
۰/۱۲۰	۰/۱۳۶	۰/۱۵۷	۰/۱۵۷
-۰/۲۲۴	-۰/۰۸۸	-۰/۰۹۷	-۰/۰۹۷
۴/۴۲۹	۲/۶۹۸	۳/۱۰۸	۳/۱۰۸
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در ادامه با توجه به نرمال نبودن داده‌ها، می‌بایست از آزمون t استفاده شود. همچنین از آنجا که اطلاعات به دست آمده فقط برای یک برهه از زمان (سال بعد از اعطای تسهیلات) می‌باشد و فقط می‌خواهیم مقایسه میانگین را در یک جامعه آماری انجام دهیم، از آزمون t یک طرفه (تک نمونه ای) استفاده می‌کنیم.

جدول ۱۳ میانگین، انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین را برای تأثیر متغیرهای مورد مطالعه نشان می‌دهد. بر اساس نتایج تحقیق، میانگین نمره گویه‌های مربوط به تأثیر تسهیلات بر میزان دسترسی برابر با ۳/۵۰ و بر متغیر کافی بودن غذا از نظر تنوع و کیفیت معادل ۲/۴۹ و نیز تأثیر تسهیلات بر ثبات و پایداری عرضه غذا در جامعه برابر با ۲/۳۶ به دست آمد.

کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، بر اشتغال معنادار است و مدل رگرسیون خطی به شرح زیر می‌باشد:

$$y = -0/081 + 0/001X_1$$

جدول ۱۰. ضرایب معادله رگرسیون بین متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و اشتغال

مدل	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	t آماره	سطح معنی‌داری (sig)
	B	خطای استاندارد			
β	عرض از مبدأ	-	۴/۸۱۰	-۰/۰۱۷	۰/۹۸۷
X_1	اعطای تسهیلات	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۱۱/۱۷۹	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۵-۳- آزمون فرضیه سوم

"اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، تأثیر معنی‌داری بر سرانه و الگوی مصرف داشته است."

جدول ۱۱. ضریب همبستگی و سطح معنی‌داری و تعداد داده‌ها بین دو متغیر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و سرانه مصرف

تسهیلات	ضریب همبستگی پیرسون	سرانه مصرف
۰/۰۶۴	۰/۸۴۴	تعداد داده‌ها
		۱۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۱۱ به ترتیب ضریب همبستگی، سطح معنی‌داری و تعداد داده‌ها را ارائه می‌نماید که طبق آن، ضریب همبستگی پیرسون بین اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان و سرانه مصرف برابر با ۰/۰۶۴ است که در سطح خطای ۰/۰۵ رابطه بین دو متغیر را نشان نمی‌دهد، و با توجه به خروجی‌های نرم‌افزار SPSS، (جدول) از آنجا که سطح معناداری اثر اعطای تسهیلات توسعه کشاورزی به زیربخش دام و طیور و شیلات استان، بر سرانه مصرف بیشتر از ۰/۰۵ است، رابطه بین این متغیر و سرانه مصرف تأیید نمی‌شود. لذا از آنجا که همبستگی معناداری بین متغیر پژوهش

جدول ۱۳. میانگین، انحراف معیار و خطای استاندارد میانگین برای تأثیر متغیرهای مورد مطالعه

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
دسترسی به غذا	۳۹۱	۳/۵۰۲۱	۰/۷۹۴	۰/۰۴۰
کافی بودن غذا	۳۹۱	۲/۴۹۸۷	۰/۸۰۹	۰/۰۴۰
پایداری و ثبات عرضه غذا	۳۹۱	۲/۳۶۵۷	۰/۹۲۷	۰/۰۴۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۱۴. نتایج آزمون آماری مربوط به فرضیه چهارم

آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا	اظهار نظر
۱۲/۴۹۷	۳۹۰	۰/۰۰۰	۰/۵۰۲	۰/۴۲۳	۰/۵۸۱	فرضیه تأیید می‌شود.

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۱۵. نتایج آزمون آماری مربوط به فرضیه پنجم

آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا	اظهار نظر
-۱۲/۲۵۱	۳۹۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۰۱	-۰/۵۸۱	-۰/۴۲۰	فرضیه تأیید نمی‌شود

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۱۶. نتایج آزمون آماری مربوط به فرضیه ششم

آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا	اظهار نظر
-۱۳/۵۲۶	۳۹۰	۰/۰۰۰	-۰/۶۳۴	-۰/۷۲۶	-۰/۵۴۲	فرضیه تأیید نمی‌شود

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۴-۵- فرضیه چهارم

"پرداخت تسهیلات کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر میزان دسترسی به غذا در جامعه تأثیر معنی‌داری داشته است." بر اساس نتایج جدول شماره ۱۴ با توجه به اینکه سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ به دست آمد و از سویی حد بالا و پایین مثبت می‌باشند بنابراین می‌توان اظهار داشت که میانگین جامعه از مقدار آزمون بیشتر می‌باشد و به عبارتی فرضیه چهارم مورد تأیید قرار می‌گیرد. بنابراین کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر میزان دسترسی به غذا در جامعه تأثیر معنی‌داری داشته است.

۶-۵- فرضیه ششم

"پرداخت تسهیلات کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر ثبات و پایداری عرضه غذا در جامعه تأثیر معنی‌داری داشته است." بر اساس نتایج جدول شماره ۱۶ نتایج آزمون t در جامعه نشان می‌دهد آزمون در سطح خطای ۰/۰۱ معنادار است و با توجه به حد بالا و پایین منفی، می‌توان اینگونه بیان داشت که تسهیلات کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر ثبات و پایداری عرضه غذا در جامعه تأثیر معناداری نداشته است.

۵-۵- فرضیه پنجم

"پرداخت تسهیلات کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر کافی بودن غذا از نظر تنوع و کیفیت در جامعه تأثیر معنی‌داری داشته است." بر اساس نتایج جدول شماره ۱۵ نتایج آزمون t در جامعه نشان می‌دهد آزمون در سطح خطای ۰/۰۱ معنادار است و با توجه به حد بالا و پایین منفی، تأثیر تسهیلات کارگروه توسعه بخش کشاورزی بر کافی بودن غذا از نظر تنوع و کیفیت تأیید نمی‌شود.

۶- بحث و نتیجه‌گیری

با وجود اینکه منحصراً در زمینه تأثیرات تسهیلات توسعه بخش کشاورزی تحقیقی صورت نگرفته است، اما در این بخش می‌توان نتایج حاصل از این پژوهش را با سایر طرح‌های تحقیقاتی مشابه مقایسه کرد.

در یکی از این تحقیقات، عظیمی با بررسی نقش اعتبارات بانکی در توسعه بخش کشاورزی در یک بازه زمانی ۳۰ ساله؛ به این نتیجه دست یافت که اعتبارات بانک کشاورزی بر اشتغال اثرات مثبت کوتاه مدت داشته است، که این موضوع با فرضیه دوم پژوهش با عنوان تأثیر تسهیلات بر ایجاد اشتغال

بخشوده و فتحی پژوهشی را با عنوان "امنیت غذایی در راستای ارتقای مصرف سرانه پروتئین حیوانی در برنامه چهارم توسعه کشور" انجام داده‌اند که از مهمترین نتایج آن پژوهش که با تحقیق ما همخوانی دارد می‌توان به این مورد اشاره کرد که تغییر قیمت محصولات پروتئینی و در واقع کشتش قیمتی آنها، بیشترین اثر را در میزان مصرف این محصولات دارد، (بخشوده و فتحی، ۱۳۸۷: ۴۳-۳۱).

در رابطه با سرانه مصرف محصولات، نتایج ذکر شده تا حدودی قابل پیش‌بینی بود، چرا که سرانه مصرف محصولات خصوصاً محصولات لبنی و پروتئینی در کشور، تا حد زیادی وابسته به شرایط اقتصادی خانوار، قیمت محصولات، نرخ تورم موجود در بازار و وضعیت فرهنگی و اجتماعی خانواده‌ها دارد که در بخش پیشنهادات مواردی در این خصوص آورده شده است.

مهرابی بشر آبادی و موسوی محمدی نیز در پژوهشی با عنوان "تأثیر حمایت‌های دولت از بخش کشاورزی بر امنیت غذایی خانوارهای شهری ایران"، میزان امنیت غذایی خانوارهای شهری را با استفاده از شاخص کلی امنیت غذایی خانوار و میزان حمایت از بخش کشاورزی را با استفاده از شاخص معیار کلی حمایت و به تفکیک قیمتی و نهاده ای محاسبه کردند. سپس اثر هر یک از سیاست‌های حمایتی را بر امنیت غذایی خانوار بررسی و بیان داشتند در حالی که در کوتاه‌مدت هر دو نوع حمایت و در بلندمدت حمایت قیمتی اثر منفی بر امنیت غذایی دارند، اما اثر حمایت نهاده‌ای در بلندمدت می‌تواند تأثیر مثبتی بر امنیت غذایی خانوار داشته باشد (مهرابی بشر آبادی و موسوی محمدی، ۱۳۸۹: ۱۶-۱).

این نتایج می‌تواند با آزمون فرضیه‌های چهارم تا ششم این تحقیق تا حدودی قابل انطباق باشد، چرا که در آزمون فرضیه‌های پژوهش حاضر، بیان شد که اثر تسهیلات بر امنیت غذایی از لحاظ موجود بودن غذا و استطاعت مالی در دسترسی به غذا معنادار و بر دو شاخص دیگر یعنی کافی بودن و تداوم در عرضه غذا، بی‌معنی بوده است.

همچنین نتایج آزمون فرضیه‌های سوم و پنجم- اثر تسهیلات بر سرانه مصرف و کافی بودن غذا از نظر تنوع و کیفیت- نیز می‌تواند قابل انطباق با یکدیگر باشند، چرا که سرانه مصرف و تنوع و کیفیت غذای مصرفی دارای ماهیتی شبیه به یکدیگر هستند و در بررسی هر یک از این متغیرها، برآورد نتایج شبیه به هم دور از انتظار نیست.

همخوانی و تطابق دارد (عظیمی، ۲۰۱۳: ۱).

مرزبانی و همکاران نیز در تحقیقی، نقش تسهیلات اعطایی در میزان اشتغال‌زایی در کسب و کارهای کوچک و متوسط بخش کشاورزی را مورد بررسی قرار داده و مشخص کردند میزان تسهیلات پرداختی بر تعداد طرح‌های پذیرفته شده در اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی تأثیر داشته‌اند (مرزبانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲).

در تحقیقی دیگر؛ لطفی و احمد زاده تأثیر تسهیلات اعطایی از سوی بانک‌های تخصصی به بخش کشاورزی بر ارزش افزوده بخش کشاورزی را مورد بررسی قرار داده‌اند. مهمترین نتایجی که آنها بدان دست یافته‌اند به قرار زیر است: حمایت‌های مالی از بخش کشاورزی باعث افزایش ارزش افزوده این بخش می‌شود.

سیاست‌های دولت در خصوص پرداخت تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی نتایج مثبتی را داشته است.

بین تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی و رشد بخش کشاورزی همبستگی مثبت وجود دارد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود نتایج حاصل از این تحقیق با نتایج تحقیق ما، خصوصاً در مورد فرضیه‌های اول و دوم؛ در یک راستا قرار دارند (لطفی و احمد زاده، ۱۳۸۲: ۱۵-۱).

همچنین در تحقیقی که توسط قربانی با موضوع اثر اعتبارات بانکی و بودجه دولتی بر تولیدات بخش کشاورزی انجام شد، ایشان پیشنهاد داد برای افزایش محصولات بخش کشاورزی، میزان اعتبارات در بخش آب افزایش یابد. از دیگر نتایج این پژوهش می‌توان به این موضوع اشاره کرد که رابطه میان تسهیلات بانکی و اشتغال، بر میزان تولیدات بخش کشاورزی معنی دار و مثبت است (قربانی، ۱۳۸۶: ۱۴۵-۱۳۰).

نتایج به دست آمده در تحقیق حاضر نیز بر این نکته تأکید دارد که رابطه میان تسهیلات بانکی با اشتغال و افزایش توان تولیدات بخش معنی دار و مثبت است.

بالالی و خلیلیان نیز تأثیر سرمایه‌گذاری بر اشتغال‌زایی و تقاضای نیروی کار در بخش کشاورزی ایران را مورد مطالعه قرار داده و بیان کردند که سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی رابطه مستقیمی با اشتغال در این بخش دارد. به عبارت دیگر ساختار بخش کشاورزی در دوره مورد مطالعه چنان شکل یافته که سرمایه‌گذاری در آن مکمل نیروی کار بوده و باعث افزایش تقاضای نیروی کار و به تبع آن افزایش اشتغال شده است (بالالی و خلیلیان، ۱۳۸۲: ۱۳۶-۱۱۷).

در خصوص متغیر سرانه مصرف و امنیت غذایی نیز،

۶-۱- پیشنهادات تحقیق

با دقت در داده‌های توصیفی و نتایج آزمون فرضیه‌ها، نکات قابل توجهی به چشم می‌خورد که دستگاه‌های دولتی و مؤسسات مالی می‌توانند از این نتایج به منظور بهبود عملکرد خود در آینده استفاده کنند. برخی از نکات به دست آمده از تحقیق، به شرح زیر آورده شده است.

۱- با توجه به آزمون فرضیه اول، اثر تسهیلات اعم از تسهیلات کوتاه‌مدت و بلندمدت، بر افزایش تولید محصولات، معنادار و مثبت است، لذا زمانی که هدف اصلی افزایش تولیدات دامی در سطح جامعه باشد، دولت می‌تواند با اعطای تسهیلات کوتاه مدت به این مهم دست یابد.

۲- با توجه به رابطه معنی‌دار و مثبت اعطای تسهیلات و ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی، دستگاه‌های متولی می‌توانند اعتبارات خود را در زمان افزایش تقاضا برای کار، به این بخش سوق دهند. لذا می‌بایست به این موضوع هم توجه داشته باشند که اعتبارات بلندمدت و با نرخ کارمزد پایین، می‌تواند نتایج بهتری ایجاد کند.

۳- بررسی میزان سرانه مصرف محصولات دامی طی سال‌های متمادی، نشان از آن دارد که این متغیر تحت تأثیر مؤلفه‌های دیگری غیر از اعطای تسهیلات دولتی است.

بنابراین از مؤسسات دولتی انتظار می‌رود با ورود به این بخش و اتخاذ تصمیماتی مناسب، گام مهمی در افزایش سرانه مصرف این قبیل محصولات و به دنبال آن افزایش سلامت عمومی جامعه بردارند. از شاخص‌ترین اقدامات می‌توان به برگزاری جشنواره و کلاس‌های طبخ غذا، انجام تبلیغات تلویزیونی، چاپ بروشور و کتابچه‌های آموزشی، دیوار نویسی و ایجاد مراکز و بازارچه‌های عرضه مستقیم محصولات، خصوصاً محصولات شیلاتی، اشاره کرد.

۴- با بررسی تعداد پرونده‌های ارسالی به بانک و به تبع آن تعداد پرونده‌هایی که موفق به اخذ تسهیلات شده‌اند، متوجه سهم بالای پرونده‌های عودتی با تعداد ۱۳۳۸ پرونده و فراوانی ۵۷/۲ درصد نسبت به پرونده‌های منجر به اخذ تسهیلات با تعداد ۱۰۰۲ پرونده و ۴۶/۶ درصد می‌شویم. از آنجا که این تعداد پرونده به طور حتم هزینه، وقت و انرژی بسیاری را از کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی و سرپرستی بانک کشاورزی هدر داده است، اتخاذ راهکاری که بتواند چنین معضلی را برطرف سازد، ضروری به نظر می‌رسد.

در این خصوص پیشنهاد می‌گردد در چنین شرایطی، قبل از ارسال پرونده‌ها به بانک، جلسات مشترکی بین نمایندگان سازمان جهاد کشاورزی و بانک عامل برگزار شود و پس از بررسی طرح‌ها و در نظر گرفتن همه جوانب مانند: وضعیت بانکی متقاضی، توان متقاضی در تأمین وثیقه مورد نیاز و ... پرونده به بانک ارسال گردد.

۵- بررسی فراوانی اعطای تسهیلات در زیر بخش‌ها؛ حاکی از آن است که بیش از ۵۰ درصد اعتبارات در بخش طیور هزینه شده؛ با این توضیح که در همین بخش هم ۸۵ درصد تسهیلات به طرح‌های پرورش مرغ گوشتی تخصیص داده شده است. این موضوع از طرفی نشان از افزایش میزان تولید و اشتغال در این بخش دارد و از طرفی می‌تواند زنگ خطر را برای زمان بهره برداری از این طرح‌ها، به لحاظ برهم خوردن تعادل عرضه و تقاضا به صدا درآورد.

در این حالت پیشنهاد می‌گردد سازمان جهاد کشاورزی با بررسی دقیق شرایط و اتخاذ تصمیمات کارشناسی همچون: مدیریت واحدهای تولیدی جهت تولید با ظرفیت مجاز، برنامه‌ریزی جهت تولید معقول در تمام طول سال، آمادگی جهت افزایش صادرات محصول مازاد به سایر استان‌ها یا خارج کشور، احداث و تجهیز سردخانه‌ها جهت انبار کردن محصولات در زمان مازاد تولید و اجرای سقف جذب اعتبارات برای طرح‌های پر تقاضا، از برهم خوردن تعادل عرضه و تقاضا و به دنبال آن، بحرانی شدن وضعیت بازار پیشگیری کند.

۶- از آنجا که در هر بخش، به طور طبیعی و به دلیل علاقه متقاضیان به برخی از طرح‌ها؛ اعتبارات به سمت آن طرح خاص سوق داده می‌شود، به دنبال آن سایر بخش‌ها از میدان رقابت خارج شده و دچار نوعی رکود می‌شوند؛ بنابراین به دستگاه‌های سیاست‌گذار پیشنهاد می‌شود برای توزیع عادلانه اعتبارات بین طرح‌های مختلف، از اهرم‌های تشویقی جهت طرح‌های کم تقاضا و اعمال سهمیه‌بندی تسهیلات به منظور کمک به رشد و توسعه این بخش‌ها استفاده کنند.

به عنوان مثال در زیر بخش شیلات، مزارع پرورش ماهیان سردآبی (قزل‌آلا) ۹۵ درصد طرح‌های دریافت‌کننده تسهیلات را شامل شده‌اند در حالی که طرح‌هایی با پتانسیل بالای سرمایه‌گذاری همچون پرورش ماهیان گرمابی، واحدهای حدواسط، پرورش ماهیان زینتی و ماهی خاویار-به دلایل مختلف و نامعلوم- از این قافله جا مانده‌اند.

منابع

- ایران، "فصلنامه پول و اقتصاد، شماره ۴، ۱-۳۳-۳۳
 فعالیت، وحید و خارقانی، ندا (۱۳۹۰)، "تأثیر وام‌های خرد بر
 اشتغال"، *ماهنامه کار و جامعه*، شماره ۱۴۱، ۲۲-۴۴.
 قربانی، احمد (۱۳۸۶)، "برآورد اثر اعتبارات بانکی و بودجه
 دولتی بر تولیدات بخش کشاورزی"، *مجموعه مقالات
 ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران*، ۱۳۰-۱۴۵.
 لزگی، فهیمه؛ امینی، علیرضا و حقیقت، علی (۱۳۸۸)، "بررسی
 و تحلیل میزان اثربخشی تسهیلات اعطایی شبکه بانکی
 استان قزوین بر رشد بخش‌های عمده اقتصادی"، *فصلنامه
 پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، سال هفدهم، شماره
 ۴۹، ۷۳-۹۲.
 لطفی، حبیب و احمدزاده، سینا (۱۳۸۲)، "بررسی تأثیر
 تسهیلات اعطایی از سوی بانک‌های تخصصی به بخش
 کشاورزی بر ارزش افزوده بخش کشاورزی"، *مجموعه
 مقالات ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران*، تهران،
 ۱-۱۵.
 مرزبانی، سمانه؛ علیزاده، مهدی؛ عربیون، ابوالقاسم و مرادی،
 محمدعلی (۱۳۹۰)، "نقش تسهیلات اعطایی در میزان
 اشتغال زایی در کسب و کارهای کوچک و متوسط بخش
 کشاورزی"، *مجموعه مقالات اولین کنفرانس دانشجویی
 کارآفرینی کشور*، تهران، دانشگاه تهران.
 مهرابی بشرآبادی، حسین و موسوی محمدی، حمیده (۱۳۸۹)،
 "تأثیر حمایت‌های دولت از بخش کشاورزی بر امنیت
 خانوارهای شهری ایران"، *مجله اقتصاد کشاورزی*، جلد ۴،
 شماره ۳، ۱-۱۶.
 Ayanwale, Adeolu B. (2004). "Local Government Investments in Agricultural And Rural Development in Osun State of Nigeria", *Journal of Social Sciences*, 2(2), 85-90.
 Azimi, H. (2013). "Role of Bank Credits in Development of Agriculture Sector". *Life Science Journal*, 10(1), 1-16.
 Baba, S. H., Saini, A. S., Sharma, K. D. & Thakur, D. R. (2010). "Impact of Investment on Agricultural Growth and Rural Development in Himachal Pradesh: Dynamics of Public and Private Investment". *Indian Journal of Agricultural Economy*, 65(1), 135-158.
 Leonard, W. A. & Leonard, B. V. (2006). "A Comparison of Three Different Hydroponic Sub-Systems (Gravel Bed, Floating and Nutrient Film Technique) in an Aquaponic Test System". *Aquacult International*. 14, 539-550.
 Llanto, Gilberto, M. (2012). "The Impact of Infrastructure on Agricultural Productivity", *Discussion Paper Series No.12*, Philippine Institute for Development Studies (PIDS).
 آقانسیری، مریم (۱۳۹۱)، "مروری بر روند توسعه بخش
 کشاورزی در چهار برنامه توسعه کشور"، *ماهنامه بررسی
 مسائل و سیاست‌های اقتصادی کشور*، شماره‌های ۴ و ۵،
 ۶۱-۷۸
 بخشوده، محمد و فتحی، فاطمه (۱۳۸۷)، "امنیت غذایی در
 راستای ارتقای مصرف سرانه پروتئین حیوانی در برنامه
 چهارم توسعه کشور"، *نشریه علوم اقتصادی*، دوره ۱،
 شماره ۳، ۳۱-۴۳.
 بلالی، حمید و خلیلیان، صادق (۱۳۸۲)، "تأثیر سرمایه‌گذاری بر
 اشتغال‌زایی و تقاضای نیروی کار در بخش کشاورزی
 ایران". *مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه*، سال یازدهم،
 شماره ۴۱ و ۴۲، ۱۱۷-۱۳۶.
 پرویزیان، جمشید و کریمی تبار، عباس (۱۳۸۳)، "یک مدل
 سیستمی دینامیکی برای مطالعه سیاست‌های حمایتی
 بخش کشاورزی ایران"، *مجله تحقیقات اقتصادی*، شماره
 ۶۴، ۱۶۲-۱۲۷.
 ثاقب، حسن (۱۳۸۴)، "بررسی سیاست‌های حمایتی در بخش
 کشاورزی با استفاده از ماتریس تحلیل سیاستی: مطالعه
 موردی کیوی در شمال ایران"، *فصلنامه پژوهش‌نامه
 بازرگانی*، شماره ۳۵، ۱۷۶-۱۵۳.
 خسروی، عبدالحمید (۱۳۸۹)، "بررسی رابطه توزیع اعتبارات
 بانکی با متغیرهای عمده اقتصادی و اجتماعی بخش
 کشاورزی"، *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، دوره دهم،
 شماره سوم، ۱۶۳-۱۵۱.
 طیبی، سید کمیل؛ ساطعی، مهسا و صمیمی، پریسا (۱۳۸۹)،
 "تأثیر تسهیلات بانکی بر اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصادی

Ugwo, Daniel S. & Ihechituru, O. (2012). "Effects of Agricultural Reforms on the Agricultural Sector in Nigeria". *Journal of African Studies and Development*, 4(2), 51-59.

Yuen, Yeun Sze (2013). "Impact of Public Expenditures on Agricultural Production Investment of Chinese Rural Housholds", *Hong Kong Baptist University*, 1-32.